

סימן יט - איסור סירוס

מקור האיסור,

והשלכותיו לפעולות כירורגיות נפוצות

ראשי פרקים:

- פרק א - איסור סירוס בדין תורה
- פרק ב - השלכות האיסור: איסור ביאה בקהל - דיני פצוע דכא
- פרק ג - סירוס אישה
- פרק ד - איסור ביאה בקהל לאישה מסורסת
- פרק ה - כריתת רחם
- פרק ו - אגלציה - הרס רירית הרחם
- פרק ז - דבר שאינו מתכוין - האם מותר גם בשאר איסורים?
- פרק ח - דבר שאינו מתכוין במעשה אחד עם שתי תכליות

פרק א. איסור סירוס בדין תורה

סירוס היא פעולה האסורה לביצוע על פי דין תורה פרט למצבים בהם היא נדרשת מחמת פיקוח נפש. על פי דברי התנא רבי חנינא בן חכנאי¹, מקור האיסור בתורה נמצא בספר ויקרא פרשת אמור². האובייקט אותו אסור לסרס כולל זכרים באדם, בבהמה, בחיה ובעוף. האיסור המוגדר כ"איסור לאו" מובע בבהירות ברמב"ם³ והועתק בשולחן ערוך⁴:

"אסור להפסיד אברי הזרע בין באדם בין בבהמה חיה ועוף, אחד טמאים ואחד טהורים, בין בארץ ישראל בין בחו"ל. וכל המסרס לוקה מן התורה בכל מקום. ואפילו מסרס אחר מסרס לוקה."

אף שאיסור הסירוס גזירת הכתוב הוא, טעמים אחדים נאמרו בו. ראוי לציין כאן את טעמו של אחד הראשונים, מחבר ספר החינוך, כפי שכתב בשורשי המצוה⁵:

"לפי שהשם ברוך הוא ברא עולמו בתכלית השלמות, לא חסר ולא יתר בו דבר מכל הראוי להיות בו לשלמותו, והיה מרצונו ובירך בעלי החיים להיותם פרים ורבים, וגם ציוה הזכרים ממין האדם על זה, למען יעמודו, שאם לא כן, יהיה המין כלה

1. תורת כהנים (ספרא) פרשת אמור פרשתא ז, פרק ז, אות יא; שבת קי, סוף עמ' ב.
2. ויקרא כב, כד.
3. איסורי ביאה, טז, י.
4. אבן העזר, ה, יא.
5. ספר החינוך, פרשת אמור, מצוה רצא, שלא לסרס אחד מכל המינין.

אחר שהמות מכלה בהם. ועל כן המפסיד כלי הזרע מראה בנפשו כמי שהוא קץ במעשה הבורא ורוצה בהשחתת עולמו הטוב."

נחלקו תנאים⁶ אם איסור הסירוס כלול בתוך שבע מצוות בני נח. לדעת רבי חידקא ותנא דבי מנשה גם בני נח נצטוו על הסירוס. לדעתם איסור הסירוס האמור בתורה מוטל לא רק על בני ישראל אלא גם על בני נח. ומשום כך לא רק שאסור ליהודי לבצע פעולת סירוס, אלא שאיסור "לפני עור לא תתן מכשול"⁷ אוסר על היהודי להכשיל כל אדם, כולל גוי, בביצוע הפעולה האסורה. משום כך אסור אפילו רק לגרום לכך שיהודי או גוי יבצע את הפעולה האסורה⁸. וכן דעת בני מערבא שהובאה בתלמוד הבבלי⁹.

להלכה נחלקו הפוסקים. הרא"ש, הרשב"א¹⁰ והריצב"א¹¹ פסקו שבן נח לא מצווה על סירוס. לעומתם רב אחאי גאון בעל השאלות¹², הראב"ד¹³, הסמ"ג והג"א¹⁴ פסקו שגוי מצווה על הסירוס.

בדעת הרמב"ם¹⁵ נחלקו הפוסקים. המב"ט בקרית ספר¹⁶ על הרמב"ם כתב שבן נח מצווה על הסירוס. לעומתו המגיד משנה¹⁷ הבין שהרמב"ם פסק כדעת הסוברים שבן נח אינו מצווה על הסירוס, אלא שאסור לבקש מגוי לבצע סירוס מחמת איסור שבות¹⁸.

על כל פנים, אין ויכוח על עצם קיומו של איסור סירוס מן התורה, ועל כך שהאיסור לבצע סירוס שלא במקום סכנה מחייב כל אדם מישראל¹⁹.

פרק ב. השלכות האיסור: איסור ביאה בקהל – דיני פצוע דכא

גבר שסורס בידי אדם באמצעות פגיעה בדרכי הזרע שלו מוגדר בתורה כ"פצוע דכא" ו"אסור לבוא בקהל"²⁰. במילים אחרות, הוא מוגדר כ"פסול חיתון", כלומר

6. תוספתא, עבודה זרה, סוף פרק אחרון [ח] (ט); מסכת סנהדרין, נו, ב.
7. ויקרא, יט, יד.
8. בבא מציעא, צ, ב.
9. בבא מציעא, צו.
10. הובאו בבית שמואל, אבן העזר, ה, ס"ק ט"ז.
11. הובא בהגהות מיימוניות דפוס קושטנטינה ה'רס"ט על הרמב"ם איסורי ביאה, טז, יג.
12. שאילתות דר' אחאי שאילתא קה.
13. כפי שדייק מדבריו ר' ישעיהו ברלין, שאילת שלום אות קכז על שאילתא קה.
14. הובאו בבית שמואל, אבן העזר, ה, ס"ק ט"ז.
15. איסורי ביאה, טז, יג.
16. קרית ספר, הלכות איסורי ביאה, סוף פרק טז.
17. מגיד משנה על הרמב"ם שם.
18. ע"פ בבא מציעא, צו, ב.
19. ספר החינוך שם.
20. דברים כג, ב.

הוא מוגבל באפשרויותיו החוקיות להינשא בכך שהוא רשאי לשאת רק נשים המוגדרות בעצמן כפסולות חיתון מסוגים מסויימים. הרמב"ם²¹, סובר שפצוע דכא מותר בפסולי הספיקות כמו גם בגיורת, משוחררת ונתינה, אך אסור בממזרת ודאית. לעומתו הראב"ד²² מתייר פצוע דכא גם בממזרת ודאית, וכן דעת הרשב"א²³.

הרקע למגבלות הקשות המוטלות על המסורס בידי אדם מובא בספר החינוך²⁴. מלכים, שליטים ובעלי הון עתק²⁵ נהגו בעבר (ובאזורים מסויימים בעולם, כולל במזרח התיכון, נוהגים כך גם היום) להשתמש בסריסים כשומרי הרמון הנשים שלהם. הדרך היעילה להשגת סריסים כאלה היתה והינה פיתוי נערים לפני התבגרותם שיאפשרו את סירוסם מרצון, כשהפיתוי כולל שילוב של תנאים כלכליים מפתים, משרות יוקרתיות, יחד עם הבטחת עתיד כלכלי מזהיר.

נערים צעירים סמוך לגיל ההתבגרות היוו תמיד טרף קל להצעות מפתות. כשהפיתוי כלל בנוסף גם הטבות מפליגות להורי הצעיר, זו היתה הצעה שכמעט לא ניתן לסרב לה, למרות שהצעת סירוס הינה בעצם הצעה אכזרית מאד.

לדעת ספר החינוך, מגבלות החיתון הקשות המוטלות על הסריס הזה, מהוות משקל נגד בעל עוצמה לפיתוי, משקל נגד כזה שיסייע לצעיר ולהוריו לדחות את הפיתוי האכזרי²⁶. טעמו של ספר החינוך מסביר היטב²⁷ את הגבלת האיסור דווקא לסריס בידי אדם ולא לסריס בידי שמיים, כמו גם את ההבדלים בין זכרים לנקבות בהלכות סירוס ופצוע דכא²⁸.

21. איסורי ביאה טז, א-ב.

22. **השגות הראב"ד על הרמב"ם שם.**

23. הובאה ב**כסף משנה** שם.

24. **ספר החינוך** פרשת כי תצא, מצוה תקנט, שלא יקח סריס בת ישראל.

25. כדאי לדעת שהכנסיה הקתולית תמכה בימי הביניים ושנים רבות לאחריהם בסירוס נערי מקהלה קטינים, כדי למנוע את התבגרותם המינית הגורמת לעיבוי קולם.

26. **המלבי"ם** בשם הראשונים מסביר באופן דומה את האיסור על הבעל הראשון להחזיר גרושה שנישאה לאחר ונתאלמנה או נתגרשה מהאחר (דברים כד, ד). לפי הסבר הראשונים, מטרת האיסור למנוע את התייעוב של פיתוי בני המעמד הנמוך להפרד מנשותיהם באופן זמני לטובת בני המעמד העשיר המשלם. בלשון המלבי"ם: "שמביא לדברים מתועבים להחליף נשותיהם, והעשירים יתנו עיניהם בנשי העניים להטעות את העני בדחקו שיגרש את אישתו על זמן ידוע בעד כסף ומבטיחו שתשוב אליו עוד..." וכעין זה מובא בפירושו של רבי יהודה החסיד לתורה, דברים כד, (**פירושי התורה לר' יהודה החסיד**, המהדיר: יצחק שמשון לנגה, ירושלים תשל"ה, עמ' 207).

27. שלא כמו טעמו של הראב"ד בהשגות, פט"ו מאיסור"ב הל"ב: "והדין נותן שהביאה תאסר כדי שלא ירבה ממזרות בישראל ופצוע דכא כדי שלא תזנה אשתו תחתיו והממזרות רבה" עכ"ל. וכבר עמד על כך בשו"ת **חת"ם סופר** אבהע"ז סי' יז, וצ"ח כי כמדומה "שהקשה קו" זו בספר **מעין חכמה** ואיננו אתי כעת".

28. ראה פרקים ג-ד להלן.

כללי דיני פצוע דכא מסוכמים בשלחן ערוך²⁹. ההגדרות של הפגיעות האנטומיות מבוארות שם בסעיף ב: "בשלשה איברים אפשר שיפסל הזכר: בגיד³⁰, ביצים³¹, ובשבילים שבהם נתבשל זרע והם הנקראים חוטי ביצים³². וכיון שנפצע אחד משלושה איברים אלו או נכרת או נידך – הרי זה פסול."

הפוסקים בדורות האחרונים³³ הגבילו את דיני פצוע דכא לשבילי הזרע החיצוניים, הנמצאים בכיס האשכים או בגיד, כלומר רק לשבילים הנמצאים מחוץ לאגן. אומנם יש המתלבטים בכלל זה³⁴ לאור הדיון בתלמוד³⁵ על החולה מפומבדיתא³⁶ על פי פירושם של כמה ראשונים, אך הלכה לא זזה ממקומה.

מן הראוי להדגיש שאיסור סירוס ודיני פצוע דכא הם שני דינים נפרדים, למרות הקשר החזק הקיים ביניהם. להלכה, לא כל פעולת סירוס יוצרת בהכרח מצב של פצוע דכא. לדוגמה: על פי הדעה המקובלת³⁷ סירוס באמצעות חיתוך דרכי הזרע בתוך הבטן התחתונה איננו יוצר מצב של פצוע דכא, למרות שפגיעה כזו נוטלת מן הגבר את יכולת ההולדה ובכך הופכת אותו לסריס. במילים אחרות, זו דוגמה לביצוע פעולה של סירוס שאיננה יוצרת מצב של פצוע דכא.

גם מצב הפוך יתכן לדעת חלק מהפוסקים. פגיעה טראומטית בדרכי הזרע החיצוניים לא תמיד מונעת מהגבר את יכולת ההולדה, כלומר, לא תמיד היא מסרסת את הגבר. למרות זאת, לדעת כמה מהפוסקים פגיעה כזו יכולה ליצור מצב של פצוע דכא עם איסורי החיתוך הקשורים בו³⁸.

חשוב לציין, שפגיעה הפיכה בדרכי הזרע יוצרת רק מצב זמני של פצוע דכא. אם התרפאו דרכי הזרע ונסתמו נקבי הפגיעה – לאחר הריפוי חוזר הנפגע למעמדו הקודם ומותר לבוא בקהל ככל ישראל אחר³⁹.

29. אבן העזר, סימן ה, סעיפים א-ג.

30. שופכה.

31. אשכים.

32. epididymis & vas deferens =

33. **חזון אי"ש** אישות, סי' יב, סוף אות ז; שו"ת **אגרות משה**, אבהע"ז חלק ד, סי' כח-כט.

34. לעיל סימן יח. וקדם לי בביאור הגמרא ביבמות הגאון ר' בן-ציון מאיר חי עזיאל, בספרו **משפטי**

עוזיאל, מהד"ת, חלק אבן העזר, סי' ו, וקדם לו ר' יהושע מקוטנא **בישועות מלכו** סי' יח.

35. יבמות עה, ב – עו, א.

36. "ההוא עובדא דהוה בפומפדיתא, איסתתים גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים. סבר רב ביבי בר

אבבי לאכשורי. אמר רב פפא: משום דאתיתו ממולאי אמריתו מילי מוליתא? במקומה מבשלה, שלא

במקומה לא מבשלה!"

37. **חזון אי"ש** אישות, סי' יב, סוף אות ז; שו"ת **אגרות משה**, אבהע"ז חלק ד, סי' כח-כט.

38. ראה **אוצר הפוסקים** אבהע"ז, סימן ה, סעיף ב, ס"ק יד, אות א. בניגוד לדעת **המאירי**, בית

הבחירה, יבמות עה, א, בפירושו למשנה.

39. יבמות עו, א, שאם נסתם הנקב בגיד – כשר לבוא בקהל מפני שהוא מוליד.

פרק ג. סירוס אישה

חכמי המשנה – ת"ק ורבי יהודה – נחלקו בתורת כהנים⁴⁰ בדין סירוס האישה:
 "מנין שהנקבות בסירוס? תלמוד לומר: 'כי משחתם בהם מום בס'⁴¹. רבי יהודה
 אומר: 'בהם'⁴² – אין נקבות בסירוס."

מחלוקת זו מפורטת יותר בתוספתא⁴³:

"המסרס את האדם ואת הבהמה ואת החיה ואת העוף, בין גדולים בין קטנים, בין
 זכרים ובין נקבות – הרי זה חייב [מלקות].
 רבי יהודה אומר: מסרס את הזכרים – חייב, ואת הנקבות – פטור"⁴⁴.

ניתן ללמוד מכאן שלדעת ת"ק אין הבדל בין האיסור לסרס זכר לבין האיסור
 לסרס נקבה. בשני המקרים עוברים על איסור "לאו" והעובר על האיסור במזיד –
 חייב מלקות. לדעת רבי יהודה המסרס את הנקבה איננו חייב מלקות. גם לדעת
 רבי יהודה אסור לסרס נקבה⁴⁵, אם כי המסרס נקבה פטור ממלקות.

הרמב"ם⁴⁶ פסק להלכה כרבי יהודה⁴⁷, וכן פסק מרן המחבר בשו"ע⁴⁸ שהמסרס
 את הנקבה פטור אבל אסור. לדעת רוב הפוסקים⁴⁹ איסור סירוס נקבה הוא

40. **תורת כהנים** (ספרא) פרשת אמור פרשתא ז, פרק ז, אות יב.
 41. "דמשמע שהשחתתם היא [רק] בתוך גופה, וזה לא שייך אלא בנקבה" [לעומת הזכר אותו
 ניתן לסרס גם על יד השחתה של כלי הזרע הנמצאים מחוץ לבטן התחתונה]. **ביאור הגר"א**
 על הספרא שם.

42. "בהם" ולא "בהן".

43. **תוספתא** מכות, ד, ד.

44. פטור ממלקות, אך אסור לביצוע – **מגיד משנה**, איסור"ב טז, יא; שו"ע אבהע"ז ה, יא. ע"פ הכלל
 שפרט לחריגים בודדים, כל מקום שחז"ל השתמשו במושג פטור, כוונתם לשלול חיוב, אך לא
 לשלול את עצם האיסור (בד"כ מדרבנן). וכאשר רצו חז"ל להודיע על היתר הם השתמשו
 במושג "מותר" או "מותר לכתחילה". ראה שבת ג, א; מועד קטן יב, ב; סנהדרין סז, ב.

45. אמנם הט"ז באבהע"ז ה, ס"ק ו כתב שאין באישה איסור סירוס אפילו מדרבנן (אם כי קיים
 איסור השחתה). "אבל דעת הט"ז הוא דעת יחיד ואין להורות כמותו, אלא שאיכא איסור
 סירוס בנקבה כדמפרשי כל הפוסקים" (**איגרות משה** אבן העזר חלק ג, סי' יב ד"ה ורק להט"ז).

46. איסור"ב טז, יא.

47. כך ביאר את דבריו **המגיד משנה** שם. וכך משמע מלשון התוספתא הקובעת שמסרס אישה
 "חייב" לדעת ת"ק ו'פטור" לדעת רבי יהודה. הרי שהכרעת הרמב"ם שהמסרס אישה "פטור"
 היא כדעת רבי יהודה. אמנם הגר"א למד שלדעת ת"ק **בתורת כהנים** (פרשת אמור פרשתא ז,
 פרק ז, אות יב) אין חיוב לאו אלא איסור עשה מן התורה (ולדעת ר' יהודה אין שום איסור מן
 התורה) והרמב"ם פסק כת"ק. כלומר, לדעת הגר"א משמעות הביטוי "פטור" אותו כתב
 הרמב"ם על מסרס את הנקבה, משמעותו שפטור ממלקות אך עובר על איסור עשה מן התורה.
 אמנם הבנתו של הגר"א בדעת ת"ק שהמסרס את הנקבה איננו חייב [מלקות] אלא פטור
 ואסור [מן התורה] נסתרת לכאורה מדברי **התוספתא** (מכות, ד, ד) בה מפורש שלדעת ת"ק
 המסרס את הנקבה "חייב", ורק לדעת ר' יהודה המסרס אותה "פטור" (מצפה שמואל על
 התוספתא שם) וצע"ג.

48. אמנם ניתן ליישב את שיטת הגר"א ע"פ דעת כמה ראשונים שמדבריהם נראה לכאורה
 שהתלמוד (שבת קיא, א) חולק על התוספתא ולומד כדעת הגר"א במחלוקת ת"ק ור"י בתורת

מדרבנן, אך לדעת הגר"א אף שאין איסור לאו בסירוס, יש בו בכל זאת איסור עשה מן התורה.

פרק ד. איסור ביאה בקהל לאישה מסורסת

על פי הנלמד בתורה בפרשת פצוע דכא ובפרשת איסור הסירוס, פסול פצוע דכא מוגבל לפגיעה באיברים מאד מוגדרים: גיד⁵⁰, ביצים⁵¹, ודרכי הזרע⁵². לכאורה מכאן פשוט שאין איסור פצוע דכא באישה שאין בה את האיברים הללו⁵³.

בצורה מפורשת יותר מציין ספר החינוך⁵⁴ שהגבלות החיתון המוטלות על סריס בידי אדם קיימות אך ורק בזכרים:

"ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים."

אע"פ כן מובאת בפוסקים⁵⁵ דעת יחיד של ר' דוד עראמה⁵⁶, המטילה פסול חיתון – איסור ביאה בקהל – על אישה שסירסה עצמה ועשתה מעשה באברי הזרע שלה.

כהנים. מדברי הרשב"א והרמב"ן על מסכת שבת שם, משמע שלדעת חכמים ביבמות פרק ו משנה ו, הסוברים שאישה אינה מצווה על מצות פ"ר, אין שום איסור בסירוס אישה. לכאורה נובע מכאן שלדעת ר' יהודה בת"כ הקובע ש"אין נקבות בסירוס" בכלל לא קיים שום איסור בסירוס אישה, ושלא כדעת התוספתא במסכת מכות המבארת שגם לר' יהודה שהמסרס רק "פטור [ממלקות] אבל אסור", אך אין היתר לסרס אישה. (וראה **אגרות משה** חלק אבהע"ז ד, סי' לד ד"ה וכן התוס').

ואם כן, יתכן והתוספתא במסכת מכות היא אליבא דרבי יוחנן בן ברוקא (שאין הלכה כמותו) המחייב אישה במצוות פ"ר, בעוד שהסוגיא במסכת שבת הקובעת, לדעת הראשונים הנ"ל היתר סירוס באישה, היא (כמפורש שם) אך ורק לדעת חכמים הפוטרים אישה ממצות פ"ר. אם הנחה זו נכונה, שוב אין ראייה מהתוספתא כנגד ביאור הגר"א.

48. שו"ע אבהע"ז ה, יא.

49. החיד"א **בברכי יוסף**, אבהע"ז ה, ס"ק יד; **אגרות משה** אבהע"ז חלק ד סי' לד בדעת המגיד משנה על הרמב"ם שם, ובדעת פירוש ר' הלל על הספרא; מהר"י עייאש בשו"ת **בית יהודה** ח"ב, סי' מז, דף ק, רע"ב (הובא בשו"ת **יביע אומר** חלק ח, אבהע"ז סי' יד אות ו) ועוד.

50. = שופכה.

51. = אשכים.

52. = epididymis & vas deferens.

53. בשו"ת **חת"ם סופר** חלק ג (אבהע"ז א) סי' כ, למד שאיסור סירוס האמור בפרשת אמור מתייחס אך ורק לשלשת האיברים הללו, בהם קיים דין פצוע דכא וכוות שפכה. ומשום כך אין איסור סירוס (מן התורה) באישה, שכן אין לה איברים אלו, וסירוס אישה נעשה באיברים אחרים. מסתבר לדעת החולקים על עיקרון זה של החת"ם דיני סירוס (למשל לדעת ת"ק בת"כ), בכל זאת מוסכמים דבר החת"ם לענין דיני פצוע דכא, שהן נוגעים רק לשלשת אברי הזכר ולא לאברי הנקבה, פרט לדעת מהרד"ע המובאת להלן.

54. **ספר החינוך** פרשת כי תצא, מצוה תקנט, שלא יקח סריס בת ישראל.

55. **ברכי יוסף**, חלק אבהע"ז סי' ה בשם מהר"ד עראמה בפירושו לרמב"ם. הובאו דבריו במנחת חינוך תקנט בקומץ מנחה; שו"ת **מנחת יצחק** חלק ד, סי' קכ; שו"ת **יביע אומר** חלק ח, אבהע"ז סי' יד אות ו. ועוד.

דעתו של מהר"ד עראמה לא נקבלה להלכה⁵⁷. אע"פ כן הגר"י וייס בשו"ת מנחת יצחק⁵⁸ כתב "אבל לעשות מעשה חיישינן גם לשיטתי" [של הרב עראמה]. "עכ"ל.

פרק ה. כריתת רחם

כריתת רחם פירושה ביצוע ניתוח בו הרחם – אבר ההולדה החשוב ביותר – מוצא מגוף האישה.

הרס רירית הרחם פירושו כריתה או הרס באמצעים אחרים, כשהכוונה היא להרוס את כל רירית הרחם, אותה רירית שבה משתרש ההריון הצעיר בראשיתו, וממנה הוא ניזון העובר ישירות בשלבי ההריון הראשוניים, ודרך השליה בהמשך ההריון. ללא רירית רחם לא ניתן להחזיק הריון, כך שגם פעולה זו אם נעשית במלואה פוגעת ביכולת הרחם לשמש אבר הולדה.

מתוך הדברים עולה שלדברי המגיד משנה כריתת רחם היא פעולה המוגדרת כסירוס אישה בידיים, אסורה מן התורה באיסור לאו לדעת ת"ק, אסורות מדרבנן לדעת רבי יהודה, ומאחר והלכה כר' יהודה, הרי היא אסורה מדרבנן.

אמנם לשיטת הגר"א כריתת רחם אסורה מן התורה באיסור עשה לדעת ת"ק, מותרת מן התורה לדעת ר' יהודה, ומאחר והלכה כת"ק, הרי היא אסורה מן התורה.

כמו כן אין להתעלם מדעתו של מהר"ד עראמה, כמו שכתב המנחת יצחק, ולכן במצבים שאינם כרוכים בפיקוח נפש, גם אם אפשר למצוא היתר לכריתת רחם מבחינת איסור הסירוס, בכל זאת ראוי לעשות מאמץ ולחפש דרכים חלופיות שאין בהם משום סירוס בידיים ואשר אינם יוצרים חשש איסור ביאה בקהל לדעת מהר"ד עראמה.

פרק ו. אגלציה – הרס רירית הרחם

רירית הרחם היא אותה רירית המצפה את חלל הרחם. רירית זו היא הרקמה המדממת דמי נדה וזיבה, היא הרקמה אשר בה משתרש העובר ומבלעדיה אין הריון. הרס רירית הרחם פירושו כריתה או הרס של הרירית באמצעים אחרים כמו חימום, הקפאה או קילוף. כשהכוונה להרוס את כל רירית הרחם, הרס הרירית אם מבוצע בהצלחה הריהו פוגע ביכולת הרחם לשמש אבר הולדה.

השאלה ההלכתית הנוגעת להרס רירי הרחם היא עקרונית. בדרך כלל, הרס רירית הרחם לא נעשה למטרות סירוס או מניעת הריון, אלא כדי למנוע דימום

56. רמב"ם מהדורת פרנקל, ספר הליקוטים, איסור'ב, טז.

57. שו"ת יביע אומר חלק ח, אבהע"ז ס' יד אות ו.

58. שו"ת מנחת יצחק חלק ד, ס' קכ, ד"ה הנה מעולם.

בלתי סדיר שגם במקרים בהם הדימום לא מסכן את האישה, הוא פוגע קשה בתפקוד המשפחתי של בני הזוג. מובן שבמקרים בהם הדימום מסכן את האישה, חייבים למנוע אותו גם אם המניעה כרוכה באיסור תורה. אולם כאשר לא מדובר במניעת סכנה אלא בשיפור התפקוד המשפחתי, יש חשיבות רבה להגדרה הלכתית מדוייקת של התהליך. האם הוא אסור מן התורה? או מדרבנן? או שהוא בכלל מעשה היתר.

השאלה המעשית כאן נובעת מהעובדה שהרס רירית הרחם לא נעשה למטרות סירוס אלא למניעת דימום, והשאלה היא, האם מדובר בדבר שאינו מתכוין, שלדעת ר' שמעון שהלכה כמותו, איננו נחשב כמעשה אסור.

השאלה היא אם כן כפולה:

- א. אם מדובר בדבר שאינו מתכוין, האם המעשה מותר לגמרי, אסור לגמרי, או שהוא מותר מן התורה ואסור מדרבנן?
- ב. האם עצם פעולת הרס רירית הרחם כדי למנוע דימום, נחשבת מבחינת איסור הסירוס, כדבר שאינו מתכוין או כמעשה איסור במתכוין?

פרק ז. דבר שאינו מתכוין – האם מותר גם בשאר איסורים?

הר"י⁵⁹, הרא"ש⁶⁰, הרמ"א⁶¹ וסיעתם כתבו במפורש כי הלכה כרבי שמעון בדבר שאינו מתכוין לא רק בהלכות שבת אלא גם בשאר איסורין. ניתן להטעים את דבריהם ע"פ הסברו של המהר"ל בתפארת ישראל פרק מא, שפעולה ללא כונה פשוט לא מתייחסת לעושיה, ולכן בין לגבי איסורי שבת ובין לגבי שאר איסורין שבתורה – דבר שאינו מתכוין מותר. בנוסף, מתוך קביעת הגמרא במסכת שבת⁶² שמשנת כלאיים⁶³ "מוכרי כסות מוכרין כדרךן ובלבד שלא יתכוננו..." היא רק לדעת ר' שמעון, נובע כי הרמב"ם⁶⁴, הטור⁶⁵ והשו"ע⁶⁶ שפסקו להלכה כמשנת כלאיים, בעצם פסקו להלכה כר"ש בדבר שאינו מתכוין גם בשאר איסורין.

בכל זאת מן הראוי להזכיר את שיטת רב אחאי גאון בעל השאלתות⁶⁷, הפוסק בהלכות שבת כרבי שמעון להתיר דבר שאינו מתכוין. לעומת זאת בשאר

59. תוס' שבת קי, ב, ד"ה תלמוד לומר.

60. פסקי הרא"ש, שבת פ"ד, סי' ט.

61. שו"ע יו"ד, רצז – הלכות כלאי בהמה, יא בהגה'.

62. שבת, כט, ב.

63. כלאים ט, ה.

64. כלאים, פ"י ה"י.

65. טור יו"ד, פו.

66. שו"ע יו"ד, פו.

67. שאלתות דרב אחאי, שאילתא קה. הובאו דבריו בתוס' שבת קי, ב, שם.

איסורין – כמו איסור סירוס – פוסק בעל השאלות כרבי יהודה, ואוסר דבר שאינו מתכוין.

אמנם שיטת הנצי"ב מוואלוז'ין⁶⁸, שבסתם דבר שאין מתכוין בלא מצב של פסיק רישא, גם בעל השאלות מודה להתיר גם בשאר איסורים. ומה שאוסר בעל השאלות בשאר איסורים הוא רק ב"דבר שאינו מתכוין" במצב של "פסיק רישא דלא ניחא ליה". בכה"ג בשאר איסורים בעל השאלות אוסר, למרות שבאיסורי שבת הוא מתיר לכתחילה פסיק רישא דלא ניחא ליה כדעת הערוך⁶⁹. בכל זאת קשה להתעלם ממש"כ הג"ר ישראל יעקב קניבסקי⁷⁰: "אמנם אנן לא קי"ל בשאר איסורין כרבי שמעון, רק גבי שבת. וכמ"ש הרא"ש ז"ל פרק שמונה שרצים (שבת פ"ד) סי' ט, דגם הערוך לא התיר פסיק רישא דלא ניחא ליה אלא גבי שבת דבעינן מלאכת מחשבת". משמע מדבריו שמתייחס גם לדשא"מ רגיל בלא פ"ר, הרי שלא למד כדעת הנצי"ב.

גם אני שמעתי מרבתי ראשי ישיבת טעלז לפני קרוב ליובל שנים, כי להלכה, בשאר איסורין, דבר שאינו מתכוין אסור מדרבנן אפילו לר"ש. כלומר, מבחינת איסור תורה, הלכה כר"ש בדשא"מ גם בשאר איסורין, אך למעשה, בשאר איסורין יש בדשא"מ איסור מדרבנן. הדברים צ"ע לכאורה מהיתר לכתחילה המפורש במשנת "מוכרי כסות" בסוף מסכת כלאים.

אולי אפשר לומר לדעה זו כי בשאר אסורים, הכלל הוא איסור דרבנן פרט למקום בו התירו חכמים במפורש משום צורך חשוב. במקום שהתירו – התירו, בשאר דברים נשאר איסור דרבנן⁷¹. אע"פ כן קשה להתעלם מדברי הרמ"א⁷² שהלכה כר' שמעון להתיר לכתחילה דבר שאינו מתכוין גם בשאר איסורים.

פרק ה. דבר שאינו מתכוין במעשה אחד עם שתי תכליות

במילים אחרות: האם הרס רירית הרחם למניעת דימום, נחשב, מבחינת איסור סירוס, דבר שאינו מתכוין?

68. **העמק שאלה**, שאלתא קה אות ה, ד"ה והרי זה פשוט בעיני הראשונים.
 69. עצם הסברא לחלק בין שבת לשאר איסורין לגבי פסיק רישא דלא ניחא ליה, כבר נזכרת בפסקי הרא"ש שבת פ"ד סימן ט, אף שהרא"ש לא פירש כן את השאלות. לעניין הסתירה בין דברי הרא"ש הללו לדבריו בפרק יב, סי' א, כבר תמהו עליה המפרשים. ראה **מגן אברהם**, אור"ח, שכ, כ, וראה גם בספר **עיון התלמוד** לג"ר אבא ברמן, כתובות שיעור ז.
 70. **קהלות יעקב** החדשים (בני ברק תשס"ד) מסכת כתובות סי' ח, עמ' רמז.
 71. יעויין גם בדברי רב ניסים גאון על הדף, שבת כט, ב, שדבר שאינו מתכוון שהותר במוכרי כסות, הוא היתר ש"הוצרכו להתיר", ולכאורה משמע שלא מדובר בהיתר כללי לכתחילה. אמנם יתכן שכוונתו של רב ניסים גאון היא להסביר למה הוצרכו לפרש את ההיתר, ואכמ"ל. לעניין גדר "אינו מתכוון" במוכרי כסות, ראה יבמות ד, ב; ובשנות אליהו סוף מסכת כלאים, ולהלן פרק ח, פסקאות יא-יד.
 72. ש"ע יו"ד, רצז – הלכות כלאי בהמה, יא בהגה'.

א. ד"ר יעקב רבינזון שהוא רופא בכיר ות"ח, טוען כי הרס רירית הרחם לא מוגדר כפעולת סירוס במתכוין, אלא כדבר שאינו מתכוין ושאינו פסיק רישא כי קיים מיעוט מקרים בהם האישה יכולה ללדת למרות הרס הרירית. לכן טען להתיר את הפעולה כדין דבר שאינו מתכוין ע"פ דעת ר' שמעון, שהלכה כמותו גם בשאר איסורין. נקודת היתר זו, אף שיש לה קצת סימוכין בדעת מיעוט של כמה ראשונים, לענ"ד איננה נכונה להלכה, וכדלקמן.

ב. היתר "דבר שאינו מתכוין" הוא כאשר נעשית פעולה של היתר, אלא שפעולת ההיתר גוררת עימה – בלא כונה – פעולה אחרת של איסור, כגריירת מיטה כיסא וספסל שיכולה לגרוור עמה גם פעולת עשיית חריץ בקרקע. לעומת זאת, כאשר מדובר בפעולה אסורה אחת, אלא שהעושה אותה איננו מתכוין לתוצאה שבגללה אסרה התורה את הפעולה, אלא לתוצאה אחרת – אין זה מצב של אינו מתכוין אלא מצב של מתכוין, ובשבת יתכן בכל זאת פטור של "מלאכה שאינה צריכה לגופה", פטור ההופך את הפעולה לאיסור דרבנן בלבד, ושאיננו קיים בשאר איסורים.

ג. כך כתב רש"י⁷³ שהעושה פעולה אסורה אחת, אלא שאיננו מתכוין לתוצאה שבגללה אסרה התורה את הפעולה, אלא לתוצאה אחרת – אין זה מצב של אינו מתכוין אלא מצב של מתכוין, ובשבת זו מלאכה שאינה צריכה לגופה:

"חופר גומא – בונה בנין הוא, ואם אינו צריך לה אלא ליטול את העפר, אף על פי שהבנין בנוי – אינו חייב משום בונה. שאינה צריכה לגופה – כגון זה שאינו צריך לבנין זה".

ועוד יותר מפורש ברש"י כריתות כב, ד"ה שאינה צריכה:

"שאינה צריכה לגופה – כגון זה שאינו צריך להבעירן אלא להתחמם בחתייתן ומכל מקום יודע היה שיתבערו ועל מנת כן עשה והוי ליה מתכוון מיהו מלאכה שאינה צריכה לגופה הויא הך הבערה".

וכן פירש רש"י (שבת קזב, ד"ה להוציא ממנה) את דברי הגמ' שמפיס מורסה – פתיחת פתח באבסס מוגלתי במטרה לסחוט מוגלה החוצה שלא במטרה להשאיר את הפתח קבוע – נחשבת כמלאכה שאצל"ג:

"להוציא ממנה לחה – מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, שהפתח היא המלאכה, וזה אין צריך להיות כאן פתח מעכשיו".

ד. הדברים מבוארים גם בדברי התוס'⁷⁴:

"דהא דאמר ר' שמעון דבר שאין מתכוין מותר, הינו כגון שעושה דבר שאין מתכוין לעשותו. אבל הכא מתכוין לעשות מה שהוא עושה"⁷⁵.

73. חגיגה יא, רש"י ד"ה שאינה צריכה.

74. ביצה, ריש לג, א, סוף תוד"ה מלמטה.

ה. דוגמא נוספת: מלאכת הפשטת העור היא אחת מ"ט אבות מלאכה. תכלית המלאכה במשכן, היתה לצורך השימוש בעור הנפשט, ולא לצורך סילוקו מגוף הבהמה. כמו כן חייבים על מלאכה זו רק אם ההפשטה שומרת על העור ראוי לשימוש, ולא כשההפשטה פוגמת אותו (ראה שבת קיז, א, "דשקיל ליה בברזי"). לאור האמור, מה יהיה דינו של מי שמפשיט עור תוך כונה להפשיט את העור בשלמותו, אלא שאין הוא זקוק לעור אלא לבשר הבהמה. וצורת ההפשטה היא כזו, שלמרות כוונתו להפשיט את העור בשלמותו, לפעמים בכל זאת העור נפגם ואיננו ראוי לשימוש. מה יהיה הדין באותם המקרים בהם הוא הצליח להפשיט את העור בשלמותו. האם יהיה חייב על מלאכת המפשיט לדעת המחייבים על מלאכה שאין צריכה לגופה, או שיפטר משום שזה דבר שאינו מתכוין?

1. הדברים מפורשים במאירי על מסכת שבת (קטז, ב, על הגמ' קיז, א), שאם מתכוין להפשיט – אין זה שייך לסוגיית דבר שאינו מתכוין ולפסיק רישא, אלא לסוגיית מלאכה שאינה צריכה לגופה. וכידוע, פטור מלאכה שאינה צריכה לגופה, מוגבל, גם לדעת הפוסקים, רק להלכות שבת ולא לשאר איסורין.

2. מכאן ברור כי רופא המבצע אֶלְלִיָּה – מבצע פעולה של הרס רירית הרחם, והוא גם מתכוין להרוס את כל רקמת הרירית. רירית זו היא הרקמה המדממת דמי נדה וזיבה, והיא הרקמה אשר בה משתרש העובר ומבלעדיה אין הריון. לעיתים רחוקות הרופא לא מצליח לבצע את כוונתו ולא כל הרירית נהרסת. אז, לעיתים נדירות, יתכן הריון. במצב כזה אפשר לומר שאכן לא בוצעה פעולה שיש בה איסור סירוס אישה. אך ברוב המקרים בהם כוונתו צלחה ביזו ונהרסה כל הרירית, האם העיקור – כריתת הרירית – נשאר "דבר שאין מתכוין"? ברור כי עשיה במתכוין של מעשה הריסה של אבר רביה חיוני, הרי הוא מעשה סירוס במתכוין. וכאשר מדובר על עשיית מעשה איסור במתכוין, אזי גם אם לא תמיד המעשה מצליח, בכל זאת כאשר הוא כן מצליח, הרי הוא נשאר מתכוין גמור. העובדה שאין כונה לתוצאה הרפואית של העיקור אלא רק למעשה העיקור, אינה מעלה או מורידה בשאר איסורים, אלא רק בהלכות שבת לדעת ר"ש הפוסק מלאכה שאין צריכה לגופה.

ח. היה מקום להקשות על העיקרון בפסקה ב לעיל מסוגיית קציצת בהרת⁷⁶, שם מפורש בגמ' שהמל אדם שבהרת נמצאת על עורלתו והוא מתכוין לקצוץ את

75. מדברי התוס' שם, משמע שרש"י חולק על העיקרון הזה, בניגוד למשמעות דבריו במסכת חגיגה, במסכת כריתות ובמסכת שבת שהובאו למעלה. אך המעיין בדברי רש"י בביצה שם, ימצא שאין מדבריו כל ראייה שחולק על דברי התוס' הנ"ל. וכן נראה מדברי תוס' ר"ד, ביצה לג, א, ד"ה והילכתא, שהאמור ברש"י שדברי הגמ' שם אינם הלכה כי הלכה כר"ש, היינו ר"ש בדין מוקצה ולא ר"ש בדין דבר שאינו מתכוין. יתכן שהיתה לתוס' מהדורה קמא של פי' רש"י, כפי שמצוי בכמה מקומות. אם כן הרי שחזר בו רש"י, והסכים להסבר התוס' וכמבואר בדברי רש"י בחגיגה שבת וכריתות שהובאו למעלה.

76. שבת, קלג, א.

העורלה, הריהו נחשב כמי שביצע את פעולת קציצת הבהרת בלא כוונה בגלל שמטרת הקציצה היתה למול ולא להיטהר. שאלה זו נשאלה כבר על ידי הראשונים שם: הרשב"א, הרא"ה והריטב"א⁷⁷. עצם השאלה נובע בבירור מהעיקרון הנ"ל. הריטב"א שם מביא את הסברו של הרא"ה:

"דקושיא מעיקרא ליתא. דהכא נמי איכא תרתין, דאיכא קציצת בשר ואיכא קציצת בהרת, דודאי הבהרת איננה בעובי כל הבשר אלא למעלה, ודוק, ולא איקרי אלא [דבר שאינו מתכוין ו] פסיק רישא ולא ימות".

וכן כתב השפת אמת על אתר מדעתו:

"דהנגע אינה אלא קרום בעור הבשר, משום הכי במילה כיון דקוצץ כל הבשר גם כן, אינו בכלל קציצת בהרת להדיא. אלא דממילא נקצץ גם הקרום, משום הכי שפיר הוי דבר שאין מתכוין".

במילים אחרות, דבר שאינו מתכוין איננו אך ורק כאשר נעשית פעולה של היתר הגוררת עימה – בלא כונה – פעולה אחרת של איסור, אלא גם כאשר מתבצעת פעולה של היתר אשר רק חלק ממנה מהווה פעולה של איסור. אבל כשמתבצעת פעולה בכוונת היתר, כשהפעולה בשלמותה מהווה פעולת איסור, הרי זה נחשב כמתכוין. ולעניינו פעולת האבלציה מהווה בשלמותה פעולת סירוס, ולכן העושה אותה הינו מתכוין.

ט. תירוץ אחר שמביא הריטב"א בשם י"מ, מתאים לדברי ד"ר רבינזון:

"שאיין לחלק בין דבר שאין מתכוין למלאכה שאינה צריכה לגופה אלא בשבת. אבל בשאר דברים, אין חילוק ביניהם ושרי בתרווייהו, ומלאכה שאינה צריכה לגופה איקרי דבר שאינו מתכוין⁷⁸".

לשיטת הי"מ שבת חמורה יותר משאר איסורים בכך שלמרות שבשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מדרבנן גם לר"ש, בשאר איסורין מתיר ר"ש לכתחילה מלשאצל"ג. זו שיטה מחודשת. שכן בפשטות פטור מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא פטור מיוחד בהלכות שבת שנלמד מדיני מלאכת מחשבת (חגיגה י, א – י, ב, ורש"י שם ובשבת צג, ב במשנה), פטור שבשאר איסורין אין לו מקור.

ניתן להסביר בדוחק לפי מש"כ בשו"ת חוות יאיר קפח, שבשבת אסורה הפעולה ובשאר דברים רק התכלית. עכ"פ, בפשיטות נראה כי שיטת הי"מ בריטב"א דחוויה היא מהלכה.

י. תירוץ נוסף מביא הריטב"א, וז"ל שם:

"ואחרים תירצו דהכא [במל וקוצץ בהרת] איכא תרתין, דומיא דגורר אדם מטה. שלא אסרה תורה לקוץ הבהרת, אלא לקוץ בכוונה לטהר את הבהרת בקציצתו.

77. **חידושי הריטב"א** עמ"ס שבת קלג, א, (מהדורה בתרא, מהדיר: הרב משה גולדשטיין, מוסד הרב קוק, ירושלים תש"ן) עמ' תתסז-תתסט.

78. וממשיך הריטב"א: "וכדאמרינן במסכת סנהדרין [פד, ב] בן מהו שיקיז לאביו, אמר ליה דבר שאין מתכוין הוא ומותר". ובגמ' שלנו ליתא. וכנראה גירסא אחרת היתה לו ל"מ ולריטב"א, שלא כגירסתנו וגרסת הגאונים ושאר ראשונים, או שכך פירש את תשובת רב דימי שם, וצ"ע.

וכיון דאיכא תרתי כונות – קציצה בעלמא וכוונה לטהר – קרי דבר שאינו מתכוין. ואע"ג דהוי פסיק רישיה ולא ימות דאי אפשר לקוץ בלא טהרה, מכל מקום תרתי כונות איכא. וא"כ לפי זה, אפילו בשאר דברים יש חילוק בין דבר שאינו מתכוין למלאכה שאינה צריכה לגופה.

ואותה דמסכת סנהדרין תרתי איכא, שהדם שמוציא בתחילה היא רפואה ובכאן ליכא חבלה, אלא דאיכא למיחש שמא יוציא דם יותר מדאי, וכיון דאיכא תרי דמים ואפשר שלא יוציא דם יותר מדאי, שפיר מקרי דבר שאינו מתכוין.⁷⁹

מבואר שהריטב"א הביין בתירוץ זה שאין בו חזרה מהעיקרון שדבר שאינו מתכוין הוא רק בעושה שתי פעולות ומתכוין רק לאחת מהן. אלא שהתירוץ מבין ומסביר את קציצת הבהרת במילה כשתי פעולות ולכן נצרך ליישב את גירסתו בסנהדרין שגם שם מדובר בשתי פעולות.⁷⁹

מכאן לענייננו. המתכוין להרוס רירית רחם חיונית להריון, הרס שהוא סירוס בעצמותו, אם פעולתו הצליחה הרי שהוא סירס אישה במתכוין.

יא. למרות האמור למעלה לא יצאנו ממחלוקת ראשונים ממשית בנדון.

המשנה במסכת כלאים⁸⁰ קובעת: "ולא ילבש כלאים אפילו על גב עשרה [בגדים] ואפילו לגנוב את המכס". מדובר כאן בביצוע מעשה לבישת כלאים, בלא כונה לתכלית הרגילה של לבישה שהיא "הנאת הליבישה". לכאורה דין זה פשוט הוא ומוסכם על הכל, גם לדעת ר' שמעון. שכן לא מדובר כאן בדבר שאינו מתכוין, אלא במעשה איסור "שאינו צריך לגופו" בשאר איסורין.

והנה, בברייתא בבבא קמא מביא ר' שמעון את שיטת ר"ע שמתיר לבישת כלאים להברחת המכס, וטעמו מובא בגמ' שם, משום דבר שאינו מתכוין. קצת תמוה שכאן ר"ש מביא זאת כשיטת ר"ע, ולא כשיטת עצמו הידועה בכל התורה שדבר שאינו מתכוין מותר.

יתר על כן, אם זו איננה רק שיטת ר"ע אלא שיטת ר"ש הידועה, הרי שרבי סתם במשנה זו כדעת ר' יהודה. וסמוך אחר כך במשנת "מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו" – סתם רבי כר' שמעון.⁸¹

79. הדברים צריכים ביאור. יתכן שכוונתו לומר שאיסור קציצת בהרת איננו איסור על המעשה הטכני של הקציצה, אלא האיסור הוא על פעולה מכוונת. בניגוד לשאר איסורין שבתורה בהם דווקא המעשה הוא האסור. ולכן במקיז דם לאביו צריך הריטב"א לפרש שמדובר בשני מעשים נפרדים של הקזת דם, במידה ומעבר למידה. בעוד שבקציצת בהרת כוונה למעשה הקציצה איננה כוללת כוונה ל"איסור הטיהור במכוון". ולכן נחשבת פעולת המילה לדבר שאינו מתכוין. [לכאורה תמוה. א"כ, למה ר' יהודה חולק ואוסר אם התורה אסרה דווקא מעשה בכוונה. בני, אליעזר זאב תירץ זאת בטוטר"ד, בהסבירו שטעמו של ר' יהודה הוא, שאותה כוונה עמומה הקיימת בכל מי שמתכוין לעשות פעולה העשויה לגרום פעולה אחרת בלא כוונה, נחשבת כוונה מספיקה. ולכן גם במל עורלה עם בהרת יש כונה כזו.]

הרשב"א תירץ כאן שבקציצת בהרת אסרה תורה את התכלית (התוצאה) של הטיהור, [שלא כמו בשאר איסורי תורה שעצם המעשה הוא האסור]. ולכן העדר כוונה לתכלית נחשב כדבר שאינו מתכוין. לעומת זאת לענייננו, איסור סירוס שיעיקרו נלמד מ"בארצכם לא תעשו" הריהו כשאר איסורי תורה, ולכן די בכוונה למעשה כדי להחשיבו כמעשה במתכוין.

80. כלאים, ט, ב.

81. כמבואר בשבת, כט, ב. וכבר נשאל על כך גם בשו"ת חוות יאיר, קפח, שהובא לעיל.

יתר על כן, גם הרמב"ם⁸² וגם השו"ע⁸³ פסקו להלכה כשתי המשניות הסותרות הללו. הרי שלמדו שאמנם הלכה כר"ש בדבר שאינו מתכוין בכל התורה כולה, אך לבישה להבריא מכס נחשבת כדבר שמתכוין. את ההבדל בין שתי המשניות הללו מסביר הבית יוסף שם, וכן הגר"א בשנות אליהו על המשנה שם, שבמשנת הברחת המכס מדובר על מעשה לבישה גמור ולכן אין זה דבר שאינו מתכוין לדעת ר"ש (החולק על דעת ר"ע רבו), בעוד שבמשנת מוכרי כסות, מדובר בפעולת העלאה בלבד שאיננה אסורה בבישה אלא אם כן מצטרפת אליה גם הנאה⁸⁴. ולכן, כאשר הנאה זו באה למוכר בעל כורחו בלא כוונה, לדעת ר"ש נחשב הדבר כדבר שאינו מתכוין⁸⁵.

יב. מפסק ההלכה האוסר לבישת כלאים להברחת המכס, נובע שגם הרמב"ם וגם השו"ע מסכימים שפעולה, כדוגמת לבישה, הנעשית שלא לתכליתה הרגילה, איננה נחשבת לדבר שאינו מתכוין.

יג. מאידך, הר"ש והרא"ש על משנת כלאים, והטור ביו"ד שם, סוברים שאכן שתי המשניות הללו חולקות זו על זו, ומחלוקתן היא היא מחלוקת ר"ש ור' יהודה בדבר שאינו מתכוין, והלכה כר"ש. גם הרמ"א על השו"ע שם⁸⁶ הביא את שיטתם כ"יש מתירין".

יד. הרי שרוב ראשונים, כולל רש"י, רמב"ם, תוס', רשב"א, ריטב"א והמאירי סוברים שמעשה עבירה עם כונה לתכלית אחרת, נחשב כמעשה בידיים במתכוין, וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל⁸⁷. אך הר"ש, הרא"ש, ה"מ שבריטב"א, ואולי גם הרמ"א, חולקין⁸⁸. טענת ד"ר רבינזון⁸⁹ יכולה להתאים לדעתם.

מכאן שלבני עדות המזרח בודאי אסור לסטות מדעת מרן השו"ע ולסמוך על סברתו של ד"ר רבינזון. גם לאשכנזים היוצאים ביד רמ"א, לדעת הגר"א בסוגיא קשה להתיר כאן ספק איסור תורה שלא במקום צורך גדול.

82. הלכות כלאים פרק י, טז-יח.

83. שו"ע יו"ד שא.

84. כמבואר ביבמות, ד, ב.

85. כמבואר בסוגיית "הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו" פסחים כה, ב – כו, ב.

86. יו"ד, שא, ו, בהגה'.

87. ראה שמירת שבת כהלכתה (תשל"ט), פרק י, הע' מה; ופרק לא, הע' א.

88. לכל הפחות בשאר איסורין. וראה עוד: רבנו חננאל, שבת קלג, א; סמ"ג ריש הלכות שבת, לאוין ס"ה, (הובא בספר כפות תמרים עמ"ס סוכה לג, ב); קהלות יעקב, כתובות, ה; גליונות שם דרך (לגרש"ז ברוידא) על מסכת שבת קיז, א, אות תתרז, ואכמ"ל.

89. נעיר כי לדברי ד"ר רבינזון הסובר שהריסת אבר רביה חיוני למניעת דימומים נחשבת דבר שאינו מתכוון לגבי איסור סירוס, ינבע כי לשיטת הערוך יתכן, לדעת הערוך, להתיר לכתחילה גם כריתת רחם במטרה למנוע כתמים גם שלא במקום סכנה. זאת מדין דבר שאינו מתכוון, למרות שכריתת רחם היא עיקור ודאי. ה"היתר" יתבסס על שיטת הערוך המתיר פסיק רישא דלא ניחא ליה גם בשאר איסורין (שבת קג, א, תוד"ה לא צריכא, פסקי הרא"ש שם, ועוד). בעוד שע"פ האמור למעלה, לדעת רוב הראשונים לא מדובר כאן ב"אינו מתכוון" ו"פסיק רישא" אלא במתכוון גמור, שלגביו לא קיים הפטור של "לא ניחא ליה" בשאר איסורים.

טו. **לסיכום**, לדעת רוב הראשונים כוונה להרוס חלק חיוני מאברי הרביה, מהוה פעולת סירוס במתכוין, גם אם מטרת הסירוס איננה מניעת יכולת הולדה אלא מניעת דימום. ולכן ברוב המקרים בהם הרירית נהרסה בשלמותה, נעשה איסור סירוס אישה האסור מן התורה לדעת הגר"א, ומדרבנן לדעת השו"ע ע"פ שאר אחרונים, כמבואר בפרק ג, לעיל.

מו"מ

שמחתי על עיון כת"ר ועל הערותיו המחכימות בנסיונו להוכיח כי לדעת רש"י גם מעשה אחד עם שתי תכליות מהווה דבר שאינו מתכוין.

אמנם מן הראוי להשיב על דברי כת"ר כדלהלן.

א. כת"ר כתב :

"ראיה ראשונה היא מדברי התוס' (ביצה לג) שהובאו כאן מסוגיית מדורתא, תוס' אכן אומר כאן שעושה מה שמתכוון לעשות אולם אעפ"כ רש"י כאן מגדיר זאת כאינו מתכוון וסובר שלר"ש מותר, התו' כאן אומרים את דבריהם כקושיא על רש"י. "עכ"ל.

תשובתי :

דומני שנשמטו מכת"ר דברי בהערה 75 [שהודפסה בעמ' 233] וז"ל הע' 75 שם :

"מדברי התוס' שם, משמע שרש"י חולק על העיקרון הזה, בניגוד למשמעות דבריו במסכת חגיגה, במסכת כריתות ובמסכת שבת שהובאו למעלה. אך המעיין בדברי רש"י בביצה שם, ימצא שאין מדבריו כל ראייה שחולק על דברי התוס' הנ"ל. וכן נראה מדברי תוס' רי"ד, ביצה לג, א, ד"ה והילכתא, שהאמור ברש"י שדברי הגמ' שם אינם הלכה כי הלכה כר"ש, היינו ר"ש בדין מוקצה ולא ר"ש בדין דבר שאינו מתכוין. יתכן שהיתה לתוס' מהדורה קמא של פי' רש"י, כפי שמצוי בכמה מקומות. אם כן הרי שחזר בו רש"י, והסכים להסבר התוס' וכמבואר בדברי רש"י בחגיגה שבת וכריתות שהובאו למעלה. "ע"כ לשון הערה 75.

ב. כת"ר הוסיף וכתב :

"מחלוקת זו היא המחלוקת לגבי נטילת הענבים מההדס במסכת סוכה, רש"י מסביר שם שכיון שדעתו לצורך אכילה מותר לר"ש תוס' חולק ואומר שההתר משום משלצ"ג.

מחלוקת דומה לזו לגבי מלאכת חורש תיקון הקרקע בתלישת עולשין. תוס' מסביר שזה משלצ"ג אולם לפי רש"י זה מוגדר אינו מתכוון ומותר אע"פ שזה פ"ר כמו בהדס.

וכנראה לרש"י יש מצבים שפ"ר מותר ואכמ"ל. "עכ"ל

תשובתי:

בשתי הדוגמאות שכת"ר מביא, מדובר בתולדות ולא באבות. וכבר כתב הרמב"ם בהלכות שבת, בכמה וכמה מקומות [למשל, פ"ח הלכה א, לעניין מנכש, מכרסם ומזרד, וכן פ"ז הלכה ה והלכה ו', והדברים מבוארים במרכבת המשנה שם פרק ז הלכה ב] כי רק אם מתכוין לצורך התכלית האמורה באב, רק אז הוא תולדה, ואחרת אינה תולדה וממילא אינה מלאכה כלל, וכל זה אף שהרמב"ם פוסק כר' יהודה, שמלשאל"ג אסורה מן התורה.

מאחר ואנו עוסקים כאן בשיטת רש"י, ראוי לציין שהדברים מפורשים גם ברש"י שבת, עג, ב, ד"ה וצריך לעצים, ש"משום שצריך להם הוא תולדה דקוצר". ותו לא מידי. [וכמובן שאין מצבים בהם רש"י מתיר איסורי תורה בפסיק רישא.]

ג. כת"ר ניסה בכל כוחו לכפות את הבנתו על דברי רש"י בחגיגה (על חופר גומא) כדי להתאימם לשיטתו. וכך כתב כת"ר:

"לעני"ד רש"י מבין שיש כאן שני שלבים, חופר גומא ואח"כ מוציא את העפר. כלומר לוקח סכין או כלי אחר חופר בקרקע צורה של חור ומוציא את העפר כדי להשתמש בו לכן כאן זה נחשב שהוא עושה בור לצורך העפר וכן במפיס מורסא הוא עושה פתח כדי להוציא מורסא אע"פ שאח"כ אינו זקוק לפתח. והדברים ארוכים ואכמ"ל." עכ"ל כת"ר.

תשובתי:

לכאורה גם במציאות וגם ברש"י מבואר שיש כאן שלב אחד בלבד: הוצאת העפר, כאשר עצם הוצאת העפר יוצרת חלל בקרקע, שהוא הוא הבניין. כן היא גם המציאות וגם פשוטם של דברי רש"י במפיס מורסא. יסלח לי מר על דעתי שאין להאריך בעיוות המציאות, מה גם שאין בכך צורך לאור האמור למעלה.

ד. למען השלמות אעיר כי כת"ר נמנע מלהתייחס לדברי רש"י בכריתות כ, ב, ואכמ"ל.